

TANULMÁNYOK

ORKLÉLEKTAN

ÍRTA: JÓTH GERGELY (ALYR)

A szilmarilokból mind tudjuk, hogy az orkok a sötét hatalom által eltorzított tündék. De vajon biztos ez, vagy csak a tündék gondolták így? Hogy vélekedett erről Tolkien?

Tolkien világának a gonosz lények mindig is mostoha-gyerekei voltak. Sokszor csak annyira törődött a megírásukkal, hogy legyen egy megfelelő ellenlábás a hőseivel szemben, aki a rossz dolgokat megcsinálja (kivéve, ha a telerek legyilkolását, hajók felgyújtását és nők elrablását kell csinálni, azt a tündék megoldják maguktól). Természetesen a főbb antagonistáknak, például Melkornak és Sauronnak többé-kevésbé kidolgozta a múltját, karakterét és motivációit, de ha összevetjük azzal, mennyit írt a tündékről, emberekről, az ő származásukról és történetükről, rögtön látszik az aránytalanság.

Volt azonban egy kérdés, amelyhez mégis időről időre visszatért az évek során, ez pedig az orkok származása. Ahogy Christopher Tolkien össze is gyűjtötte a *Morgoth's Ring*-ben (ez a Középfölde Históriaja sorozat X. kötete), apja több levelében és feljegyzésében is újra elővette ezt a témát, mert volt valami, ami nem hagyta nyugodni: az orkok lelke.

Tolkien világában nagyon fontos, hogy tud-e valaki önállóan és korlátlan mértékben beszélni. Ez jelenti azt, hogy van lelke, tudatos, önálló, teljes értékű lény. Van lelke Ilúvatar Gyermekének, azaz a tündéknek és az embereknek; és a valák azon teremtményeinek, akiknek Ilúvatarától lelket könyörögtek: a törpöknek, az enteknek és a nagy sasoknak. Ardán lelket csak Ilúvatar adhat, ezzel a hatalommal egyik teremtményét sem ruházta fel.

A fenti sorba illhetnének az orkok is, ha Melkor nem lázadt volna fel Ilúvatar ellen még az idők kezdetén. Nem valószínű, hogy mindezt félretéve Ilúvatarától kért volna lelket az orkoknak, ahogy az sem, hogy Ilúvatar adott volna nekik. Viszont az orkok úgy viselkednek a törté-

netekben, mint akik ebből a szempontból egyenrangúak a fenti lista lényeivel – beszélnek, cselekednek, külső szemlélő számára úgy tűnhet: van lelkük.

Ez az a probléma, amelyre Tolkien kereste a választ, még hozzá lehetőleg elkerülve, hogy a megalkotott mitológiát újra kelljen írnia.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi van a másik két gonosz fajtával, akik a történetekben lélekkel rendelkeznek: a váltott farkasokkal és a sárkányokkal.

Ezeknek valóban van lelke, de nem sárkány- vagy farkaslelkük van, hanem Sauron és Morgoth kisebb hatalmú maiáknak adott

ilyen testet – olyat, amelyet saját erejükből sosem lennének képesek felvenni –, és pont emiatt valószínűleg képtelenek szaporodni (bár Tolkien nem fogalmaz egyértelműen ezzel kapcsolatban, sőt, egyes elejtett megjegyzései szerint a sárkányok képesek rá); a történetekben előforduló „megszaporodtak” kifejezések csak a tevékenységük élénkülését jelzik. Mindazonáltal ezek jobbára csak feltételezések, mivel sem a sárkányok, sem a váltott farkasok származásáról nem tudunk szinte semmit. A harmadik kivételre, a trollokra a későbbiekben még kitérek.

Középfölde kutatása kétféleképpen közelíthető meg. Az egyik –

Tolkien által és általam is jobban kedvelt – mód, amikor belemegyünk a játékba, és úgy viszonyulunk a Nyugatvégi Piros Könyvhöz, mintha az egy történelmi forrás lenne, amelyre Tolkien rátalált, és amit lefordított. Ebben szerepel *A hobbit* Bilbó tollából, *A Gyűrűk Ura* Frodó (és kisebb részben Samu) által megírva, meg azok a művek, amelyeket Bilbó fordított le a Közös Nyelvre a völgyzugolyi könyvtárban – ez többé-kevésbé az a könyv, amit mi *A szilmarilok* címen ismerünk.

A Piros Könyv felé azonban most kritikával kell fordulnunk: a tartalmának nagyobb része két úti beszámoló,

Kép: Kovács Eszter (Esztur) [Filibert-rend]

amelyek a legkevésbé sem az orkokra fókuszálnak, a két beszámolón kívül pedig csak azok a könyvek vannak benne, amelyeket Bilbónak kedve volt lefordítani (vagy amelyek elég alacsonyan voltak a polcon ahhoz, hogy elérje őket). Lehetséges, hogy Völgyzugolyban akadtak kevésbé tűndeközponitű történeti munkák is, amelyek valamilyen okból elkerülték Bilbó figyelmét. Ezt sajnos már aligha fogjuk megtudni.

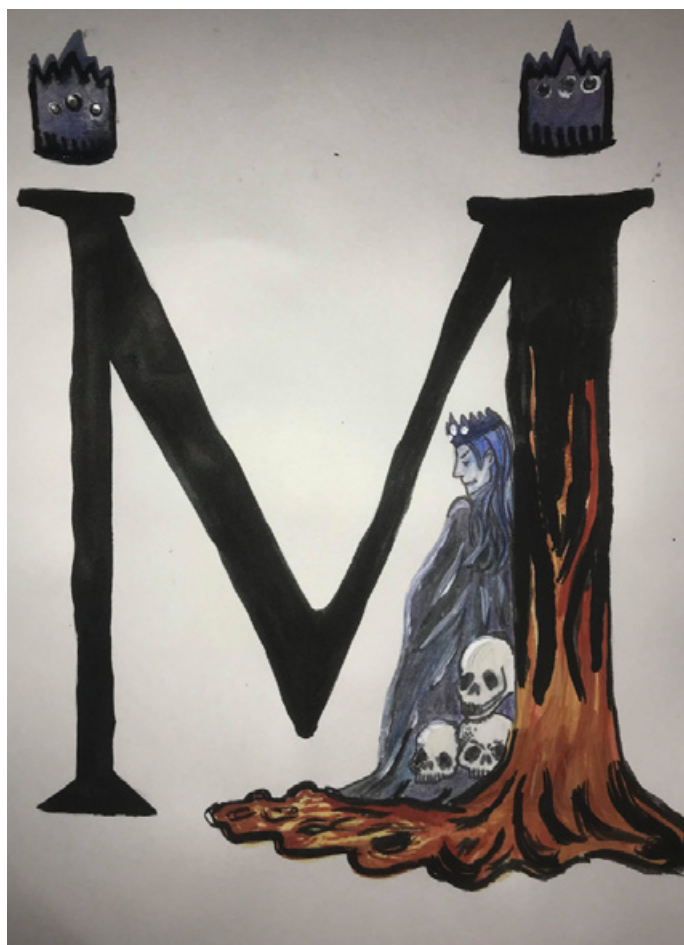
Az úti beszámolók közül ráadásul *A hobbit* sok helyen szembe megy más történetekkel, a megismert szabályokkal, kezdve a beszélő madarakkal és folytatva a hosszasan diskuráló trollokkal. Ha mindenképpen játékon belül vizsgáljuk Bilbó történetét, arra kell jutnunk, hogy a derék hobbit bizony eléggé nagyotmondó volt, itt-ott kiszínezte a történetet a poén vagy a drámai hatás kedvéért. Ez élvezhetőség szempontjából hozzáad az értékéhez, de forráskritikai szempontból rontja a hitelességét. *A Gyűrűk Ura* már sokkal szikárabb, szerényebb és talán hitelesebb is. Mivel mindkét történetben önálló cselekvő és beszélő félként szerepelnek az orkok, nézzük is meg, mit tudhatunk meg róluk a Piros Könyvből: *A hobbit*-ban szereplő koboldok nemcsak sokat beszélnek, de énekelnek is afeletti örömben, hogy elfogták a törpöket. *A Gyűrűk Ura* orkjait egészen bőven és szinte első kézből figyelhetjük meg „Az uruk-hai orkok” és a „Csavardi Samu válaszúton” c. fejezetekben.

Pippin és Trufa tapasztalatainál ráadásul abban a szerecsében van részünk, hogy rögtön három ork népet is megismerünk: a vasudvardi uruk-haiokat, a mordori (lugbúrzi) fekete urukokat és a ködhegységi orkokat. A három ork nép fajtája is más (nagyságban, harciaságban és naptűrésben is eltérnek): Uglúk és társai a legmagasabbak (bár Gimli még így is alacsonyabbnak mondja őket az embereknél), ők a legerősebb, legfelegyelmeltebb, leginkább naptűró fajta. (Ez nem csoda, hiszen minden valószínűség szerint embervér is folyik az ereikben.) Grisnák a mordori urukokat képviseli; és jó néhány ork jött a Ködhegységből is, de közülük egyiknek sem ismerjük a nevét. Nem csak a képességeik eltérőek: a három ork nép annyira távol nevelkedett egymástól, hogy egymás nyelvét sem értik meg. Ezen kívül, bár a háromból két csapat is parancsba kapta, hogy ne bántsák a félszerzeteket, Grisnák az első adandó alkalommal nekiáll átkutatni Pippint.

Csavardi Samu tapasztalataiból újabb érdekes tényeket ismerhetünk meg: Sagrat és Gorbag beszélgetés közben olyan dolgokat emleget, amelyek jóval korábban történtek. A Nagy Ostromról hallhattak történetekből, de a „letanyázhatnánk valahol [...] néhány megbízható legény-

nyel [...] , mint a régi szép időkben” alapján feltételezhető, hogy már éltek a mordori hadi készültség előtt is, márpedig Sauron 60 évvel *A Gyűrűk Ura* kezdete előtt költözött be Barad-dűrba.

Ezek fontos tulajdonságok, amelyek szerepet fognak játszani az alábbiakban, de most sajnos a játékon kívül kell folytatnunk; nem merülhetünk el Középföldében, már csak azért sem, mert a Piros Könyvből csak egy töredékét kapjuk meg az orkok történetének. Mondhatjuk úgy is, hogy míg a tündéket, embereket és hobbitokat egyáltalán nem érdekelte, van-e lelke az orkoknak, addig Tolkien mint író annál inkább: így erről a kérdéstről a Piros Könyv „fordítása” helyett inkább a leveleiben, esszéiben, feljegyzéseiben olvashatunk. (És kívülről vizsgálódva rögtön el is mondhatjuk, hogy *A hobbit* azért lóg ki a művek sorából, mert eredetileg nem Középföldre íródott, és nem azért, mert Bilbó ne lenne egyébként igen derék hobbit.)

Kép: Tömörkényesek [TLV 2017/2018]

Az orkokról és keletkezésükről tehát Tolkien levelezéséből, illetve a *Morgoth's Ring*-ben közölt egyéb írásaiból tudhatunk meg további részleteket. Ezekből az derül ki, hogy Tolkien számos elméletet alkotott az orkok származásáról és mibenlétéről, amelyeket egymás után vetett el

Kép: Szarvas Szilvia (Siss) [DeviantArt: fluffypallas]

nemigen lehetne jellemző. Sőt, teszi hozzá Tolkien, a sötét hatalmakat szolgáló emberek néhány generáció alatt mind szokásaikban, mind értelmükben egyre jobban elorkosodnak.

Kiegészítő elmélet: Plusz a maiák

Egyes orkok – ők azok, akik névvel, ork kapitányként szerepelnek a történetekben – valójában maiák, olyan szellemek, akiket Melkor megrontott, átcsábított a maga oldalára, és azután ork testben szolgálták őt. Ez magyarázza a hosszú élettartamukat és azt, hogy önálló akaratuk és gondolataik voltak. Ez az elmélet először a tünde származású orkok kapcsán (2. elmélet) bukkan fel, de ezt, függetlenül a későbbi ötletektől, Tolkien nem vetette el, így a későbbiek (3-4.) is végigkísérik.

Tolkien orkokkal kapcsolatos utolsó jegyzete 1969 novemberében keletkezett. Ebben a néhány soros és mondat közepén félbe hagyott írásban – amely lényegében kiegészítés a 4. elméletéhez – megpróbálta egyeztetni a fenti listában 3. és 4. számmal említett elméleteket, és színesebb képet fest az orkok mibenlétéről. Ennek alapján azok az orkok, akik Morgoth közvetlen közelében voltak, és hosszú ideig éltek az akarata alatt, teljesen felszívódtak ebben a sötét hatalomban, és elvesztették önállóságukat. Ők a bukásakor vele pusztultak, akár a bábok. De az orkok többsége felett csak

időlegesen gyakorolt teljes közvetlen irányítást ez a központi akarat, hiszen ez nagyon sok energiát emésztett fel – amikor éppen nem volt rájuk szükség, akkor az uralom alól felszabadulva visszakapták szabad akaratukat, ami gyakran a Morgoth ellen fellángoló gyűlöletként jelentkezett. A bábok viszont, lévén csak a sötét hatalom akaratának megtestesítői, képtelenek voltak ilyen önállóságra.

Ez volt az utolsó elmélet, amit Tolkien az orkokról alkotott, bár végül nem ez került be *A szilmarilokba*, ahova Christopher gyakran nem a legújabb, hanem a legteljesebb változatot válogatta be az egymásnak ellentmondó történetdarabok közül. Sajnos azt már sosem tudhatjuk meg, hogy Tolkien maga melyiket választotta volna véglegesnek.

Végül vessük össze a korábban összeszedett jellemzőket ezzel a négy elmélettel. Melyik leírás illik *A Gyűrűk Ura* és *A hobbit* orkjaira? Beszélnek, önállóan cselekszenek, és félnek a gyűrűlídércektől. Eszerint a (3. számú) „tudattalan báb” elmélet nemigen állja meg a helyét, és aligha feltételezhető, hogy mindegyik beszélni hallott ork egy maia lenne ork testbe zárva. A nazgüloktól való félelem pedig különösen az emberekre (esetleg a törpökre) jellemző, a tündék nemigen féltek tőlük – de persze, mint annyi más érv, ez sem sorsdöntő, hiszen a sötétség szolgálóként biztosan másként hatott rájuk a gyűrűlídércek hatalma. Bár az, ahogy a Fekete Torony összeomlása után viselkednek, inkább a báb-elméletet juttatja az eszembe, összességében mégis úgy tűnik, hogy *A Gyűrűk Ura* és *A hobbit* orkjai leginkább az emberlelkű ork (4.) elméletnek felelnek meg.

A fentiek alapján én úgy látom, hogy Tolkien munkássága nagyobbik részében azt a gondolatot követte, hogy az orkoknak igenis van lelke. A testük és tudatuk eltorzult, alkotójuk akaratát követi, és az ő lelkét tükrözi. A céltalan pusztítás, amit Szilzszakáll finoman „vásott orkcsíny”-nek nevez, Melkornak a világ elpusztítására való törekvése kicsiben, és még a gonosz lények között sem általános. A lelkük viszont, úgy gondolom, mivel Ilúvatar műve, felette áll bármely ainu hatalmának, és haláluk után őhöz tér majd vissza, ahol talán megnyugvást lel.

Források:

J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*

J. R. R. Tolkien: *A hobbit*

J. R. R. Tolkien (szerk. és jegyzetek: Christopher Tolkien): *Morgoth's Ring* (The History of Middle-earth X.)

A ROVATOT ÖSSZEÁLLÍTOTTA: JÓTH GERGELY (ALYR)